

“יום תרועה יהיה לכם”

בפרשת פינחס מתוארים חמשת החגים שבלוח העברי, דהיינו, שלושת הרגלים (פסח, שבועות, סוכות), ראש השנה ויום כיפור. בארבעה מחגים אלה, יש התאמה ברורה בין תיאור החג בתורה ובין תוכן התפילות שאנו אומרים באותו חג. לא כך המצב בראש השנה. למעשה, יש שוני מוחלט בין הכתוב בתורה על ראש השנה ובין האופן שבו אנו חוגגים אותו.

בשלושת הרגלים, כינוי החג בתפילת העמידה - “זמן חרותנו” בפסח, “זמן מתן תורתנו” בשבועות, “זמן שמחתנו” בסוכות - תואם לחלוטין את תוכן החג על פי התורה. כך גם בתפילת העמידה של יום כיפור, שבה אנו אומרים: “ותתן לנו... את יום הכפורים הזה למחילה ולסליחה ולכפרה, ולמחול בו את כל עוונותינו” - מילים המתאימות לתוכנו של יום זה על פי התורה: “לכפר על בני-ישראל מכל חטאתם, אחת בשנה” (ויק' טז:לד), וכן “כי יום כפרים הוא לכפר עליכם” (שם כג:כח).

בראש השנה, לעומת זאת, אין לכאורה כל קשר בין האמור בתורה ובין תפילות היום, וכן בין האמור בתורה לבין התכנים שהיהדות מייחסת ליום קדוש זה. לפי המסורת, ראש השנה הוא היום הראשון בעשרת ימי תשובה, שהם זמן של תשובה, סליחה ומחילה, ותפילות ראש השנה מבטאות את תוכנו של החג כיום של תשובה, סליחה ומחילה. כך גם ההכנות האופפות את החג נושאות אופי של הכשרת הלבבות לתשובה: לקראת ראש השנה, במשך כל חודש אלול, אומרים פעמיים ביום פרק תהילים מיוחד (“ה' אורי וישעי” - כז), בכל בוקר תוקעים בשופר על-מנת לעורר לתשובה, ובמשך שבוע או חודש (בהתאם למנהג) לפני ראש השנה, מתכנסים בבית-כנסת לומר “סליחות”, וממשיכים באמירת הסליחות גם בשבוע שאחרי ראש השנה. על-ידי פעולות אלה מתקשר ראש השנה ליום כיפור בייעוד משותף: תשובה, תפילה, סליחה, מחילה, וכפרה, ויש לראש השנה וליום כיפור גם שם משותף - “הימים הנוראים”.

מהו המקור לייחודו של ראש השנה כיום של תשובה, סליחה, מחילה וכפרה? באזכור החג בפרשתנו אין אף רמז לכך. כתוב: “ובחדש השביעי באחד לחדש מקרא קדש יהיה לכם, כל מלאכת עבדה לא תעשו, יום תרועה יהיה לכם” (כט:א), אין רמז לכך גם בשום מקום אחר בתורה. כמו כן נשאלת השאלה מה המקור למסורת המחברת בין ראש השנה ליום כיפור כ“ימים נוראים”, כאשר בתורה אין רמז על קשר כלשהו בין שני ימים אלו.

על פי הכתוב בתורה, ישנה מצווה אחת בלבד השייכת לראש השנה - תקיעת שופר: “יום תרועה יהיה לכם”. מה הטעם של מצוות תקיעת שופר? גם זה אינו כתוב בתורה, לא במפורש ולא בעקיפין.

מעניין להעיר, שבהופעתה של מצוות התקיעה בשופר במקום אחר בתורה הנוסח קצת שונה. בפרשת אמור כתוב: “בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון, זכרון תרועה מקרא קדש” (ויק' כג:כד), דהיינו, “זכרון תרועה” לעומת “יום תרועה” הכתוב בפרשתנו. חז“ל התייחסו להבדלי הנוסח ושלבו את הביטוי “זכרון תרועה” בתפילת העמידה כאשר החג חל בשבת, שהרי אז אין תוקעים בשופר. בכך הביטוי “זכרון תרועה” מרמז שאין תוקעים בשופר בפועל, אלא רק זוכרים את תרועת השופר, אך נראה שפרשנות הלכתית זו אינה על דרך הפשט. הביטוי “זכרון תרועה” בא ללמד שהתרועה עצמה היא היא הזיכרון. אולם לא נאמר מהו הדבר שהתקיעות צריכות להזכיר.

ראוי להדגיש שהזיכרון אינו עניין שולי, שכן שמו הפורמלי של החג, “יום הזיכרון”, מלמד על מרכזיותו של הזיכרון בחג, זיכרון המועלה באמצעות תקיעת השופר. אולם גם כאן אין התורה אומרת לנו על איזה זיכרון מדובר.

הכתוב בתורה על ראש השנה מציב אפוא בפנינו שאלות גדולות ורבות: מטרת החג וייעודו בלוח העברי, הקשר ליום כיפור, המקור לתפילות הרבות בעניין התשובה, הסיבה לתקיעה בשופר ומהות ה“זיכרון”. לפנינו חידה הדורשת פענוח.

אחת הדרכים למצוא תשובות לשאלות הללו היא חיפוש אחר מקבילות בתורה; עלינו לבחון אם ישנם עוד כלים שבהם חייבים לתקוע, ואשר מהם אפשר ללמוד לגבי תקיעת שופר בראש השנה. נאמר: “עשה לך שתי חצוצרות כסף” (במ' י:ב), ובאותו פרק מפורטים האירועים שמחייבים תקיעה בחצוצרות: כאשר עם ישראל נוסע במדבר (“ותקעתם תרועה ונסעו המחנות”, פס' ה), בימי חג (“וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות”, פס' י), וכן יש אירוע נוסף המחייב תקיעה בחצוצרות, אירוע השייך מאוד לענייננו.

בזמן מלחמה, כאשר האויב מתקרב, גם אז חייבים לתקוע בחצוצרות. “וכי תבֹאו מלחמה בארצכם על הצר הצר אתכם, והרעתם בחצוצרות, וזכרתם לפני ה' א-להיכם, ונושעתם מאיביכם” (פס' ט). פסוק זה מדגיש שבעת צרה עם ישראל אינו עומד לבדו; הקב"ה עומד לצדנו לעזרנו אל מול התקפת האויב. אולם, עזרתו של הקב"ה אינה אוטומטית; אנחנו חייבים להריע בחצוצרות, ובעקבות התרועה, כביכול,

הקב"ה זוכר אותנו ("ונזכרתם") כעם הנבחר ופועל לעזרתנו ("ונשעתם מאיביכם"). הפסוק מגלה לנו שיש לעם ישראל זכות לבקש, ואולי אף לדרוש, מהקב"ה לעזור לנו. התרועה בחצוצרות מבטאת את המחויבות ההדדית שבינינו לבין הקב"ה בעת צרה: אנו פונים אליו, והוא עוזר לנו. מפרשת החצוצרות אפשר ללמוד גם על המטרה של התקיעה בשופר. בעולם הזה עם ישראל עלול להתקל בשני סוגים של סכנות: סכנה פיזית וסכנה רוחנית. הסכנה הפיזית העיקרית נשקפת מצד האויב שעומד להתקיף אותנו ורוצה להשמידנו. ואולם ישנה גם סכנה אחרת, סכנה רוחנית. בכל חייו האדם מוקף בפיתויים שעלולים לגרור אותו לדבר עברה - מאכלות אסורות, כסף שאינו מגיע לו, גילוי עריות, התנהגות בלתי הולמת כמו התעלמות מצרכי הזולת וכו', פיתויים הרובצים לפתחנו ומחייבים התמודדות יומיומית עמם. רבים נכשלים מדי פעם בהתמודדות הזו, למרות כוונתם הטובה לעמוד בה. ולכן, התורה קובעת יום אחד בשנה שמטרתו לעורר אותנו ולהחזיר אותנו למוטב. גם במשימה הקשה הזאת אנחנו איננו עומדים לבד; הקב"ה מוכן לעזור לנו. אבל כמו בעת מלחמה, הקב"ה דורש שנפנה אליו ונבקש את עזרתו. הפנייה היא באמצעות התקיעה בשופר, ובדומה לתקיעה בחצוצרות הנעשית בעת סכנה פיזית, התקיעה בשופר קוראת לקב"ה לעזור לעם ישראל בעת סכנה רוחנית, ולהחזירם בתשובה על-מנת לזכות בסליחה, מחילה, וכפרה.

עם ישראל זוכה לסיוע של הקב"ה, אבל הוא חייב לעשות את הצעד הראשון. השוואה זו בין השופר והחצוצרות מסבירה את התוכן של תפילות ראש השנה, שבהן הדגש העיקרי הוא על תשובה, סליחה ומחילה. עזרת הקב"ה המובטחת מול אויבים פיזיים ("ונושעתם מאיביכם"), דרושה לא פחות מול אויבים רוחניים, ונושא זה מהווה עניין מרכזי בתפילות ראש השנה, שהוא יום הזיכרון.

פרופ' נתן אביעזר
המחלקה לפסיקה

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע